

en el foli 66 del Pal. Lat. 869, en un moment de distracció, l'ama-nuense copià quatre ratlles en es-criptura visigòtica en una pàgina en carolina, a la qual tornà de se-guida que s'adonà de la inadver-tència inconscient.

Després d'analitzar tots els sus-dits tipus d'escriptura, el professor Bischoff no oblida la consideració d'aquelles escriptures que es fan servir en els títols, incipits, èplici-ts, citacions, etc., i, naturalment, dedica un important capítol a les abreviatures i als signes de pun-tuació, a la notació musical, a les xifres i a les escriptures xifrades, apartat que tanca aquest segon bloc.

La tercera i última part exposi-tiva del llibre (pp. 197-260), situa el manuscrit en l'àmbit de la histò-ria de la cultura. Bischoff hi expli-ca els diferents sistemes de pro-ducció i difusió del llibre —sense negligir el tema de la il·lustració i decoració— dins el marc dels can-vis socials, educatius i històrics de cada època, amb sovintejades i de-tallades anàlisis de les produccions dels principals centres culturals, cosa que ens ofereix una excel·lent panoràmica de la història de la transmissió textual i fins i tot de la història de les biblioteques, mal-grat que aquests aspectes no siguin finalitat pròpia dels objectius de l'autor.

Uns annexos que contenen la re-lació d'abreviatures de les obres més citades, la bibliografia distri-buïda per capítols, els índexs dels manuscrits citats, dels autors, dels noms i les matèries, la taula d'alfa-

bets i les vint-i-tres làmines tan-quen aquesta obra magistral.

Jesús Alturo i Perucho

L. RUBIO FERNÁNDEZ
*Catálogo de los
manuscritos clásicos
latinos existentes en
España*

Editorial de la Universidad
Complutense de Madrid,
Madrid 1984, 631 pp.

Qualsevol persona que hagi tre-ballat amb manuscrits (siguin del tema que siguin) escrits en llengua llatina a Espanya, coneix perfec-tament la dificultat d'aquest tipus de contacte científic. La manca, en la majoria de casos, de catàlegs moderns i que responguin a unes correctes demandes d'ortodòxia científica, i la presència, en d'al-tres ocasions, de catàlegs obscurs i poc fiables, fa que la publicació de les fitxes elaborades pel doctor Rubio sigui rebuda amb una natu-ral expectació per tots els que ens dediquem a la filologia clàssica.

L'obra del professor [Rubio] és especialment interessant si tenim en compte que un dels estudis ge-nerals més recents dedicat als ma-nuscrits conservats a les bibliote-ques hispanes és el de BEER-GAR-CÍA VILLADA, *Bibliotheca Patrum Latinorum Hispaniensis*. Viena

1915 (reeditat per G. Hildesheim a Nova York, el 1973). En efecte, per a l'elaboració de les seves fitxes Rubio parteix de treballs que també són gairebé «clàssics», com el del pare Villanueva (el *Viaje literario...*) o Ewald (*Reise nach Spanien im Winter...*), tot i que la informació que li proporcionen és molt minsa (com ell mateix reconeix a la p. 8 del pròleg).

La segona font d'informació li ve donada pels catàlegs particulars de les biblioteques més importants del país. Aquests catàlegs, però, no responen tampoc a un mateix índex de fiabilitat ni a una repartició equitativa de la feina feta: hi ha biblioteques (cita Rubio mateix la de Tortosa) que disposen de més d'un catàleg, i n'hi ha que encara no han endegat la tasca (la Biblioteca nacional de Madrid no ha arribat pas a inventariar adequadament els seus fons clàssics llatins ni a descriure'ls).

Aquesta doble acció, combinada amb la decisió natural d'un filòleg escrupolós ha fet que les 735 fitxes ressenyades en aquest volum responguin, totes elles, a l'examen directe dels manuscrits corresponents, amb una excepció notable: el catàleg del pare Antolin dels manuscrits llatins de la biblioteca de El Escorial (*Catálogo de los códices latinos de la Real Biblioteca de El Escorial*, 5 vols., Madrid 1910-1923), que ha estalviat al professor Rubio una bona feina.

Potser el problema metodològic més important era el de resoldre sota el títol de «temàtica clàssica», què entrava en cada fitxa de ma-

nuscrit i què no hi entrava. Rubio té un avantatge en aquest aspecte: l'examen directe del contingut dels manuscrits el fa ell, i ell mateix decideix, amb un criteri no massa rigorós i potser una mica ample (sobretot quan es tracta de manuscrits miscel·lanis) què inclou o no en cada fitxa. Una idea clara, però: en principi, la frontera s'estableix entre literatura pagana (clàssica) i cristiana (no clàssica), la qual cosa no priva que també hi trobem la cita d'algun autor cristià pel mig, com sant Isidor, per exemple.

La fita darrera del llibre, i la més important per al professor Rubio, és «localitzar e identificar cada manuscrito (con su signatura actual y signaturas antiguas) y, por otro, reseñar claramente su contenido» (p. 15 del pròleg).

La fitxa de cada manuscrit conté, doncs, la signatura actual del manuscrit allà on és guardat, l'autor o autors, l'obra o obres que hi són i, naturalment, els folis que ocupen les obres als manuscrits, amb el seu corresponent *incipit* i *explicit*. Hi ha alguns elements fonamentals que també s'hi contenen: el més important, la correspondència amb les antigues signatures de cada manuscrit, la datació i les mesures físiques de la caixa d'escriptura. Els manuscrits hispans que han estat utilitzats per a l'edició d'algun autor clàssic duen una petita notícia bibliogràfica que, com l'autor mateix reconeix, no és pas intensa: no ha estat el propòsit del professor Rubio oferir en aquest treball informació biblio-

gràfica exhaustiva sobre els manuscrits que referencia.

El llibre es completa amb uns índexs, imprescindibles en tasques d'aquesta mena: el primer, d'autors i d'obres, on, a més, es relacionen en negreta tots els manuscrits fixats pel seu número al llibre; i el segon, de biblioteques estudiades, ordenades alfabèticament per poblacions (així s'estructura el llibre). Només hi trobem, però, una petita mancança que ens sorprèn perquè el mateix Rubio n'anuncia la presència al pròleg: un índex de correspondències on es reflecteixin les signatures actuals de tots els manuscrits citats a les fitxes i les signatures antigues d'aquests.

Heus ací doncs, un llibre que és important perquè representa un primer pas, que mai no s'havia fet abans, per tal que aquells que es dediquen a la filologia clàssica puguin tenir coneixement, en una sola obra de consulta, dels manuscrits de temes clàssics conservats a Espanya. Ara bé, tal com diu Rubio i nosaltres confirmem, aquest treball és solament un primer pas (d'ací, però, la seva transcendència), que, en el fons, es veu una mica superat per la grandària de l'empresa. Hi ha informació que Rubio no pot consignar en aquest llibre (per manca de temps o de mitjans econòmics, donat el seu apreciable interès per la revisió personal) i la demanda que ell fa i nosaltres suscrivim és que els estudiosos que emmagatzemen dades sobre manuscrits clàssics o de temàtica d'aquest tipus les oferei-

xin a la llum, per tal de poder anar completant, en successius apèndixs, aquest catàleg de manuscrits clàssics llatins ara iniciat per ell.

Joan Gómez i Pallarès

E. POTZ

***Claudian. Kommentar zu
De Raptu***

Proserpinae. Buch I

Dissertationem der Karl-
Franzens-Universität Graz 65,
171 pp.

L'obra del doctor E. Potz constitueix la seva tesi doctoral, publicada per la Universitat austríaca de Graz i elaborada sota el tractatge d'un especialista en la problemàtica claudiana: el doctor F. Schwarz. La línia de treball que segueix el doctor Potz deixa palès que, com el seu mestre, s'interessa especialment per la intrincada problemàtica que desperten la persona i l'obra de Claudià pel que fa a la seva ideologia religiosa.

El llibre comença amb una traducció molt acurada del pròleg i el llibre primer *De raptu Proserpinae*, a la qual segueix un capítol introductor i encapçalat per una síntesi orientativa de tota l'obra, aprofundint més en els continguts del llibre primer que no en els altres dos que formen part del *Pros.*

Dins del mateix capítol introduc-